

HANNAH ARENDT
Karanlık Zamanlarda İnsanlar

Men in Dark Times

© 1955, 1966, 1967, 1968 Hannah Arendt;
(renewed) 1993, 1994, 1995, 1996 Lotte Kohler;
(renewed) 1983 Mary McCarthy West

Bu kitabın yayın hakları Anatolia Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Houghton Mifflin Harcourt'tan alınmıştır.

İletişim Yayınları 3162 • Politika Dizisi 221

ISBN-13: 978-975-05-3318-1

© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2022, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ ve *DİZİN* Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HANNAH ARENDT

Karanlık Zamanlarda İnsanlar

Men in Dark Times

İNGİLİZCEDEN ÇEVİRENLER

İsmail İlgar

Duygu Öktem - Funda Sarıcı

Gülce Sorguç - Özgür Soysal - Selbin Yılmaz

NİLGÜN TOKER'İN ÖNSÖZÜYLE

HANNAH ARENDT 1906 yılında Hannover'de, bir Yahudi mühendisin tek çocuğu olarak doğdu. Marburg ve Freiburg'da üniversite eğitimini tamamladıktan sonra Heidelberg'de Martin Heidegger ve Karl Jaspers'ten felsefe öğrendi, yirmi iki yaşında yine burada doktorasını verdi. Hitler'in iktidara gelmesi üzerine 1933'te Almanya'dan ayrılarak Fransa'ya geçti ve Yahudi göçmen hareketi içerisinde aktif olarak yer aldı. Daha sonra Amerika'ya yerleşti ve 1951'de ABD vatandaşlığına geçti. Amerika'daki ilk yıllarında akademik bir iş bulmakta epey zorlandıktan sonra 1953 yılında Princeton'da Christian Gauss konferanslarına çağrıldı. Böylece California, Chicago, Columbia, Northwestern, Cornell ve başka üniversitelerde verdiği dersleri içeren seçkin akademik kariyerine başladı. 1975 yılında öldüğünde New York'taki New School for Social Research'te felsefe profesörüydü. Kitapları: *The Origins of Totalitarianism* (1951) [*Totalitarizmin Kaynakları 1 - Antisemitizm* (İletişim Yayınları, 1997)], *Totalitarizmin Kaynakları 2 - Emperyalizm* (İletişim Yayınları, 1998), *Totalitarizmin Kaynakları 3 - Totalitarizm* (İletişim Yayınları, 2014)], *The Human Condition* (1958) [*İnsanlık Durumu*, İletişim Yayınları, 1994], *Rahel Varnhagen: The Life of a Jewess* (1958), *Between Past and Future* (1961) [*Geçmişle Gelecek Arasında* (İletişim Yayınları, 1996)], *On Revolution* (1963) [*Devrim Üzerine* (İletişim Yayınları, 2012)], *Eichmann in Jerusalem* (1963) [*Kötülüğün Sıradanlığı, Eichmann Kudüs'te* (Metis Yayınları, 2009)], *Men in Dark Times* (1968) [*Karanlık Zamanlarda İnsanlar* (İletişim Yayınları, 2022)], *Crises of the Republic* (1972), *On Violence* (1970) [*Şiddet Üzerine* (İletişim Yayınları, 1997)], *The Life of the Mind* (1979) [*Zihnin Yaşamı* (İletişim Yayınları, 2018)], *Lectures on Kant's Political Philosophy* (1992) [*Kant'in Siyaset Felsefesi Üzerine Dersler* (İletişim Yayınları, 2019)].

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

KARANLIKTA IŞIK SAÇMAK... / NILGÜN TOKER.....7

Karanlık Zamanlarda İnsanlık Üzerine:

Lessing Hakkında Düşünceler.....13

Rosa Luxemburg: 1871-1919.....47

Angelo Giuseppe Roncalli: 1958'den 1963'e

Aziz Peter'in Koltuğunda Bir Hıristiyan.....75

Karl Jaspers: Bir Laudatio.....91

Karl Jaspers: Dünya Vatandaşı?.....103

Isak Dinesen: 1885-1962.....119

Hermann Broch: 1886-1951.....139

Walter Benjamin: 1892-1940.....187

Bertolt Brecht: 1898-1956.....251

Waldemar Gurian: 1902-1954.....303

Randall Jarrell: 1914-1965.....317

DİZİN.....323

Karanlık Zamanlarda İnsanlık Üzerine

Lessing Hakkında Düşünceler¹

I

Özgür bir şehrin bahşettiği bu paye ve Lessing'in adını taşıyan bu ödül büyük bir onur. Bu ödülü nasıl olup da aldığımı bilmediğimi ve sindirmenin benim için pek de kolay olmadığını kabul ediyorum. Bunu söyleyip hassas liyakat meselesini bütünüyle göz ardı edebilirdim. Bir ödül, tam da bu yüzden bize etkili bir alçakgönüllülük dersi verir; zira başkalarının erdemleri ve başarılarının aksine, kendi erdemlerimizi yargılamanın kendimize düşmediğini hatırlatır. Ödüllerde dünya dile gelir ve ödülü kabul edip de minnettarlığımızı ifade edersek, bunu ancak kendimizi göz ardı edip bütünüyle dünyaya, yani içinde konuştuğumuz ve duyduğumuz alanı borçlu olduğumuz dünyaya ve kamuya karşı tutumumuz çerçevesinde hareket ederek yapabiliriz.

Ama onur, bize sadece dünyaya borçlu olduğumuz minnettarlığı üzerine basa basa hatırlatmakla kalmaz; aynı za-

1 Arendt'in 1959'da Özgür Hamburg Şehri tarafından verilen Lessing Ödülü'nü kabul ederken yaptığı konuşmadır.

manda, çok üst bir perdeden, bizi ona borçlu da bırakır. Her zaman reddetme şansımız olduğu için, bir onuru kabul ederek sadece dünyadaki konumumuzu pekiştirmekle kalmaz, ona bir anlamda boyun da eğeriz. Bir insanın kamuoyunda görünürlük kazanması ve kamuoyunun onu benimseyip onaylaması hiç de hafife alınacak bir şey değildir. Yalnızca deha, sahip olduğu yetenekler tarafından kamusal hayata zorla sürüklenir; bu yüzden de bu tip kararların dışında tutulur. Onurlar, sadece onun durumunda, dünyayla uyumu sürdürmekten, yani her türlü değerlendirme ve karardan ayrıca, sanki bu insan toplumunda gerçekleşen bir doğa olayıymış gibi, her türlü yükümlülükten bağımsız doğan hakiki şöhretin barındırdığı bir ahengi seslendirmekten öte bir şey yapmazlar. Bu duruma, bir zamanlar Lessing'in en güzel iki dizisinde deha adamı hakkında söyledikleri hakikaten uygun düşer:

Was ihn bewegt, bewegt. Was ihm gefällt, gefällt.

Sein glücklicher Geschmack ist der Geschmack der Welt.

(Onu etkileyen, etkiler. Onun hoşuna giden, hoşu gider.

Onun kutlu beğenisi, dünyanın beğenisidir.)

Bana öyle görünüyor ki, çağımızdaki hiçbir şey dünyaya karşı tutumumuzdan daha belirsiz; hiçbir şey bir onurun bize dayattığı ve varlığını olumladığı, kendisini kamuoyunda gösteren şeyle uyumdan daha az kıymeti bilinir değil. Yüzyılımızda, her ne kadar izleyicileriyle o kendine özgü uyumunu her zaman yaptığı gibi kendiliğinden bulsa da, deha bile ancak dünya ve kamusal alanla çatışma içinde gelişebiliyor. Ama dünyayla içinde yaşayan insanlar aynı şey değil. Dünya insanların arasındadır ve –(çoğu zaman düşünüldüğü gibi) insanlardan, hatta insandan çok daha fazlası olan– bu aradaki günümüzde en büyük kaygıların ve dünyanın hemen

hemen bütün ülkelerinde en belirgin altüst oluşun konusu. Dünyada işler hâlâ yarı yolunda olduğu ya da yarı yolunda tutulduğu bir yerde bile kamusal alan, doğasının asli parçası olan, aydınlatma gücünü kaybetmiştir. Antik dünyanın yıkılışından beri siyasete uzak durmayı en temel özgürlüklerden biri olarak gören Batı dünyasının ülkelerinde, bu özgürlüğü her geçen gün daha fazla insan kullanarak dünyadan ve içindeki yükümlülüklerinden uzaklaşıyor. Dünyadan bu uzaklaşmanın bireye zarar vermesi şart değil; tam aksine büyük yetenekleri deha noktasına varana değin besleyip büyütebilir, böylece dolambaçlı bir yoldan da olsa yine de dünyaya faydalı olabilir. Bununla birlikte her uzaklaşmayla birlikte, dünyada adeta gösterilebilir bir kayıp yaşanır; kaybedilen şey, bu birey ile diğer insanlar arasında kurulan özel, genellikle de yeri doldurulamaz bir aradalıktır.

Kamusal onur ve ödüllерinin gerçek anlamlarını bu bağlamda ele aldığımızda, Hamburg Senatosu'nun, şehrin verdiği ödülü Lessing'in adıyla ilişkilendirerek, soruna Kolomb'un yumurtasına² çok benzer bir çözüm bulduğunun farkına varabiliriz. Zira Lessing kendini, o zamanların dünyasında hiçbir zaman yuvasında hissetmedi ve muhtemelen hissetmek de istemedi; yine de kendine özgü bir biçimde ona daima sadık kaldı. Bu ilişkiyi özel ve eşine rastlanmaz koşullar yönlendirdi. Alman kamuoyu ona hazır değildi ve bildiğim kadarıyla yaşarken onu hiç onurlandırmadı. Kendisi de, kendi kanaatine göre, dünyayla o mutlu, doğal uyumdan, yani hem kendisi hem de Goethe'nin dehanın alameti olarak gördüğü erdem ile iyi talihin birleşiminden yoksundu. Lessing, "dehaya çok yaklaşmış" ama Virtü [Erdem] göründüğünde Fortuna'nın [Talih'in] gülümseyerek onu izle-

2 Kristof Kolomb hakkında anlatılan popüler bir hikâyeden hareketle kullanılan ve karmaşık gözükten sorunlara basit ve zekice çözümler getirilmesine atıfta bulunan bir deyimdir – ç.n.

diđi dünyayla o doğal uyumu hiçbir zaman tam olarak elde edememiş Őeyi eleştiriye borçlu olduğuna inanıyordu. Hepsi önemli olmuş olabilir, ama hiçbiri belirleyici değildi. Adeta bir noktada dehaya, yani “kutlu beğeni” adamına saygılarını sunmaya, ama kendisinin bir keresinde yarı alaycı bir Őekilde “bakışlarını çevirdikleri her yerde en bilindik hakikatlerin temel direklerini sarsan” “bilge adamlar” dediği kişileri izlemeye karar vermiş görünüyor. Dünyaya karşı tutumu olumlu ya da olumsuz değildi, ama kökten eleştirdi ve döneminin kamusal alanı söz konusu olduğunda büsbütün devrimciydi. Yine de bir yandan da dünyaya borçlu kalmış, dünyanın sunduğu sağlam zemini hiç terk etmemiş ve duygusal ütopyacılığın aşırılığına hiç varmamış bir tutumdur. Lessing’de devrimci ruh, somut detaylara abartılı, neredeyse kılı kırk yaran bir itinayla sarılan ve pek çok yanlış anlamaya yol ačan tuhaf bir taraflılık biçimiyle birleşmişti. Lessing’in büyüklüğünün bir parçası da sözde nesnelliliğin, saldırdığu ya da vdđu Őeylerin ve insanların dünyadaki gerçekteki durumlarını ve dünyayla gerçekteki ilişkilerini gözden kaçırmasına neden olmasına asla izin vermemiş olmasıydı. Bunun, eleştirisinin gerçekteki doğasının başka yerlere oranla çok daha az anlaşıldığu Almanya’daki saygınlığına pek yardımcı olmadı. Adaletin, bilindik anlamıyla nesnellikle pek de alakalı olmadığını kabullenmek Almanlar için zordu.

Lessing, içinde yaşadığu dünyayla hiç barışmadı. “nyarlılara meydan okumak” ve “saray dalkavuklarına hakikati anlatmak”tan haz alıyordu. oğunun bedelini ağır demiş olsa da aslında sadece bir hazdı. Bir keresinde “trajik hazın” kaynağını kendisine açıklamaya çalışırken, “bütün tutkular, hatta en nahoş olanlar bile tutku olarak hoştur”, çünkü “...varoluşumuzun bilincine daha fazla varmamızı, kendimizi daha gerçekteki hissetmemizi sağlarlar” demişti. Bu cümle çarpıcı bir Şekilde, rneğin öfkeyi hoş duygular arasın-

da, umudu ise korkuyla birlikte kötüler arasında sayan Yunan tutkular öğretisini anımsatır. Bu değerlendirme, tıpkı Lessing’de olduğu gibi, gerçek ayrımlara dayanır; ama gerçekliğin, tutkunun ruha dokunma kuvvetiyle değil daha çok ona aktardığı gerçekliğin miktarıyla ölçülmesi anlamında. Umutta, ruh gerçekliğin üzerinden aşar, korkuda ise ondan siner. Ama öfke, her şeyden önce de Lessing tarzı öfke, tıpkı Lessing tarzı kahkahanın *Minna von Barnhelm*’de dünyayla yeniden barışmayı sağlamaya çalışması gibi, dünyayı açığa çıkarır ve ortaya serer. Bu tip bir kahkaha insanın kendisine dünyada bir yer bulmasına yardım eder, ama ilginçtir ki, ruhunu ona satmadan. Özünde yoğunlaşmış bir gerçeklik farkındalığı olan haz, dünyaya tutkulu bir açıklıktan ve ona duyulan sevgiden doğar. Dünyanın insanı mahvedebileceği bilgisi bile “trajik haz”za gölge düşürmez.

Şayet Lessing’in estetiği, Aristoteles’inkinin aksine, korkuyu bile acımanın bir çeşidi, yani kendine acıma olarak görüyorsa, nedeni belki de Lessing’in onu bir tutku, yani tıpkı dünyada sürekli diğer insanlardan etkilenmemiz gibi kendimizden de etkilendiğimiz bir duygulanım olarak kurtarmak uğruna korkuyu kaçışcılık [*escapism*] boyutundan kurtarmaya çalışmış olmasıdır. Lessing’e göre şiirin özünün, ne Herder için olduğu gibi bir kuvvet –“ruhumu etkileyen sihirli kuvvet”– ne de Goethe için olduğu gibi biçim verilmiş doğa değil, eylem olması bununla yakından bağlantılıdır. Lessing, Goethe’nin “ebedi, vazgeçilmez gereklilik” olarak kabul ettiği “sanat eserinin kendindeki mükemmelliği”yle pek ilgilenmiyordu. Bunun yerine –burada Aristoteles ile aynı fikirdedir– bu haliyle dünyayı ya da daha doğrusu ortak bir dünya olarak sanatçı ya da yazar ile diğer insanlar arasında ortaya çıkan dünyevi uzamın temsilcisi olarak izleyici üzerindeki etkisiyle ilgileniyordu.

Lessing dünyayı öfke ve kahkaha içinde deneyimledi ve

öfke de kahkaha da doğaları itibarıyla peşin hükümlüdür. Dolayısıyla bir sanat eserini dünyadaki etkisinden bağımsız olarak, yani “kendinde” yargılayamıyor ya da yargılamak istemiyordu; bu yüzden de polemiklerinde söz konusu meselenin doğruluk ya da yanlışlık derecesinden son derece bağımsız bir şekilde, kamuoyunda yargılanma biçimine bağlı olarak muhalif ya da destekleyen bir konum alabiliyordu. “Herkesin vurduğu kişilere ilişmeyece”ğini söylediğinde bu sadece asaletinden değil; aynı zamanda haklı olarak en az destek gören görüşlerin görece haklı oldukları konusunda, onun için içgüdüsel hale gelmiş bir endişeden de kaynaklanıyordu. Bu yüzden Hıristiyanlık tartışmasında bile değişmez bir tutum benimsemedi. Aksine, bir keresinde muhteşem bir özkavrayışla söylediği gibi, “birileri [ona] daha makul bir şekilde kanıtlamaya çalıştıkça” içgüdüsel olarak Hıristiyanlıktan kuşku duymaya ve “birileri ahlâksızca ve muzafferane bir tarzda onu ayakları altında çiğnemeğe çalıştık”ça da içgüdüsel olarak “onu yüre[ğın]de korumaya” çalıştı. Ama bu, herkesin Hıristiyanlığın “hakikati” konusunda tartıştığı bir yerde, onun özünde dünyadaki konumunu savunduğu, yani hem egemenlik iddiasını pekiştirmesinden kaygı duyduğu hem de büsbütün yitip gitmesinden korktuğu anlamına gelir. Lessing, çağının aydınlanmış teolojisinin “[insanları] rasyonel Hıristiyanlar yapma bahanesiyle son derece irrasyonel filozoflara dönüştürdüğünü” gördüğünde hayranlık verici derece ileri görüşlü bir tespitte bulunmaktaydı. Bu sezgi, sadece akıl taraftarı olmasından kaynaklanmıyordu. Lessing’in bu tartışmanın bütünündeki öncelikli kaygısı, inancı ilahi lütfun bir armağanı olarak görenlerden çok “insanları ispat yoluyla inandırmaya zorlamak” isteyenlerin tehdit ettikleri özgürlüktü. Ama ilave olarak dünyaya ilişkin bir endişesi de vardı; hem dinin hem de felsefenin dünyada kendilerine ait bir yerlerinin olması gerek-

tiğini, ama bu yerlerin “yollarını ayırmalarının [arkasından] ... her birinin diğerini engellemeden kendi yoluna gidebileceği” bir yer olması gerektiğini düşünüyordu.

Eleştiri, Lessing’in anladığı anlamda, dünyanın iyiliğinin tarafını tutmak, her şeyi belirli bir zamandaki ve dünyadaki konumu açısından anlamak ve yargılamaktı. Bu tip bir zihniyet asla, kendisini olası bakış açılarından birine sıkıca irtibatladığı için, bir kez benimsendikten sonra dünyadaki başka deneyimlere karşı duyarsız olan sabit bir dünya görüşü doğuramaz. Bize bu ruh halini öğretmesi için Lessing’e çok ihtiyacımız var; ama öğrenmeyi bizim için böylesine zorlaştıran şey, Aydınlanma’ya ya da 18. yüzyılın insanlığa duyduğu inançtan artık kuşku duymamız değil. Lessing ile aramızda duran şey 18. değil, 19. yüzyıl. 19. yüzyılın tarih tahtı ve ideolojiye teslimiyeti günümüz siyasi düşüncesinin gözünde hâlâ öylesine büyüyor ki ne tarihi ne de zorlayıcı mantığı koltuk değneği olarak kullanmayan, bütünüyle özgür düşüncü üzerimizde hiç hükmü olmayan bir şey olarak görme eğilimindeyiz. Elbette ki, düşünmenin sadece zekâ ve derinlik değil, her şeyden önce cesaret gerektirdiğinin hâlâ farkındayız. Ama Lessing’in dünya taraftarlığının, yazıp konuşan herkes için zorunlu gördüğümüz çelişmezlik ilkesini ve öztutarlılık iddiasını bile feda edebilecek kadar ileriye gidebilmesi karşısında afallıyoruz. Zira o, bütün ciddiyetiyle şunları söylemişti: “Yarattığım güçlükleri çözmekle vazifeli değilim. Varsın fikirlerim hep bölük pörçük olsun, hatta birbirleriyle çelişiyor görünsün; yeter ki okuyucuların içinde kendilerini düşünmeye sevk edecek bir şeyler bulabildikleri düşünceler olsunlar.” Sadece kimsenin kendisini zorlamasını istememekle kalmıyor, ister güç ister deliller yoluyla olsun kimseyi zorlamak da istemiyordu. Akıl yürütmelerle ve safsatalarla, yani zorlayıcı savlarla düşünceye egemen olmaya çalışanların zorbalığını, özgürlük için tutu-

culuktan daha tehlikeli gördü. Hele kendisini hiçbir zorlama altına sokmadı ve tarihteki kimliğini mükemmel bir şekilde tutarlı bir sistemle sabitlemek yerine, kendisinin de bildiği gibi, dünyaya “*fermenta cognitionis* [öğrenme mayasından] başka bir şey” saçmadı.

Bu yüzden Lessing’in meşhur *Selbstdenken*’i –kendi kendine bağımsız düşünüşü– kesinlikle kapalı, bütüncül, doğduğu günden itibaren yetiştirilmiş ve eğitilmiş, ardından da kendini düşüncenin dolayımıyla dünyayla uyumlu kılmak için mevcut durumda gelişimi açısından dünyanın en uygun yerinin neresi olabileceğini görmek üzere kafasını kaldırıp da etrafına bakınan bireye özgü bir etkinlik değildir. Lessing’e göre düşünce bireyden doğmaz ve bir kendinin dışavurumu değildir. Bilakis –Lessing’in uslamlama yapmak için değil, eylem için yaratıldığını söyleyeceği– birey seçer böyle bir düşünüşü; çünkü düşünmede dünyada özgürce hareket etmenin başka bir biçimini keşfeder. “Özgürlük” kelimesini duyduğumuzda aklımıza gelen belli başlı özgürlükler arasından seyahat [ya da hareket] etme özgürlüğü tarihsel açıdan en eskisi, aynı zamanda da en temelidir. Çok uzun bir zamandır köleliğin önkoşulu hareket özgürlüğünün kısıtlanması olduğu için, istediğimiz yere gidebilmek en temel özgürlük göstergesidir. Hareket özgürlüğü aynı zamanda eyleminin de vazgeçilmez koşuludur ve insanlar dünyadaki özgürlüğü esas olarak eylem içinde deneyimlerler. İnsanlar –beraber eyleyerek kurulan, sonra da tarih halini alan olay ve hikâyelerle kendiliğinden dolan– kamusal bir alandan mahrum bırakıldıklarında, düşünce özgürlüklerine çekilirler. Kuşkusuz, bu çok eski bir deneyimdir. Lessing de böyle bazı çekilişlere zorlanmış görünüyor. Dünyada, kölelikten düşüncenin özgürlüğüne kaçıışı duyduğumuzda, aklımıza doğal olarak Stoacı model geliyor; çünkü tarihsel açıdan en etkili olanı oydu. Ama açık konuşmak gerekirse Stoacı-

lık, eylemden düşünüşe kaçıştan çok dünyadan, kendisini dış dünyadan bütünüyle bağımsız bir şekilde sürdürebileceği umulan, kendi içine kaçışı temsil eder. Oysa ki Lessing'in durumu hiç de böyle değildi. Lessing düşünceye çekildi, asla kendi içine değil; eğer onun için eylem ile düşünce arasında gizli bir bağ olmuşsa (ki alıntılarla kanıtlayamasam da olduğuna inanıyorum), bu bağ hem eylemin hem de düşüncenin hareket biçiminde ortaya çıkmasına dayanıyordu; dolayısıyla ikisinin de temelinde özgürlük yatar: hareket özgürlüğü.

Lessing, düşünmenin eylemin yerini alabileceğine ya da düşünme özgürlüğünün eyleme içkin olan özgürlüğün yerini doldurabileceğine muhtemelen hiç inanmadı. “Kamuyu karşısında, din aleyhine” istediği kadar “saçmalamasına” müsaade edilmiş olsa da döneminin “Avrupa’daki en köle ruhlu ülkesi”nde yaşadığını çok iyi biliyordu. Zira “zorbalık ve şantajı karşı... kulların hakları lehine ses” yükseltmek, diğer bir ifadeyle eyleme geçmek imkânsızdı. Onun “kendini düşünüş”ünün eylemle gizli ilişkisi, düşüncesini asla sonuçlara vardırmamasında saklıdır. Aslında, düşünüşün konu aldığı sorunlara nihai çözümler getirme anlamına geldiği ölçüde, sonuç peşinde koşma isteğinden açık bir şekilde feragat etmişti; düşünüşü bir hakikat arayışı değildi, çünkü düşünme süreci sonucunda ulaşılan her hakikat, zorunlu olarak düşünme hareketine bir son verir. Lessing'in dünyaya saçtığı *fermenta cognitionis*, vargılarını paylaşma değil başkalarını bağımsız düşünmeye itme maksadını taşıyordu ve düşünenler arasında bir sohbet kurmaktan başka amacı yoktu. Lessing'in düşünüşü, benimle kendim arasındaki (Platonik) sessiz diyalog değil, aksine başkalarıyla bir diyalog beklentisidir ve özünde polemikçi olmasının nedeni de budur. Ancak, diğer bağımsız düşünürlerle sohbetini hayata geçirmeyi ve böylelikle, özellikle de onun için, bütün yetilerini felce uğratan bir yalnızlıktan kaçmayı başarmış ol-

sa da bunun her şeyi yoluna koyduğuna pek ikna olamamıştı. Zira yanlış olan ve hiçbir diyalogun ya da hiçbir bağimsız düşüncenin asla düzeltemeyeceği şey dünya –yani insanlar arasından doğan ve içinde bireylerin doğuştan beraberlerinde taşıdıkları her şeyin görülebilir ve duyulabilir hale gelebildiği şey– idi. Bizi Lessing’in yaşadığı dönemden ayıran iki yüz yıl zarfında, bu anlamda çok şey değişti, ama iyiye giden pek az şey oldu. O zamanlar sarsılan “en bilindik hakikatlerin temel direkleri” (onun benzetmesine sadık kalmak gerekirse), bugün paramparça yatıyor; artık onları sarsmak için ne eleştiriye ne de bilge adamlara gerek var. Bu tip temel direklerinden oluşan gerçek bir moloz yığınının ortasında durduğumuzu görmek için etrafımıza bakmamız yeterli.

Belli bir anlamda, yani aşına olmadığımız alanlarda kol-tuk değneği olmadan özgürce hareket edebilmemizi sağlayacak, temel direklerine ve payandalara, normlara ve geleceklere ihtiyaç duymayan yeni bir düşünme biçimini teşvik etmesi anlamında, bu avantaj bile olabilir. Ama bu avantajın, mevcut haliyle bu dünyada keyfini sürmek zor. Zira, hakikatlerin temel direklerinin aynı zamanda siyasi düzenin de temel direkleri olduğu ve (onda yaşayan ve içinde özgürce hareket eden insanların aksine) dünyanın, onlar olmadan ölümlü insanlara gereksinim duydukları nispeten güvenli ve nispeten ölümsüz yuvayı sunamayacağı, sürekliliği ve istikrarı güvence altına almak için bu tip temel direklerine ihtiyacı olduğu çok uzun bir süre önce açığa çıktı. Kuşkusuz ki insanın insanlığı, düşünmekten geri durduğu ve güvenini eski gerçeklere ya da yeni hakikatlere yasladığı, onları yaşayan her şeyi telafi edecek bozuk paralar gibi saçtığı oranda yaşama gücünü yitirir. Ama yine de bu, insan için geçerli olsa da dünya için geçerli değildir. Şiddet yoluyla içinde artık kalıcılığı andıran hiçbir şeyin kalmadığı bir harekete dönüştürüldüğü zaman, dünya insani ihtiyaçlara –ki ölümlüle-

rin ihtiyaçlarıdır– elverişsiz, [yani] insanlık dışı bir hale gelir. Bu yüzdendir ki, Fransız Devrimi'nin büyük başarısızlığından bu yana insanlar, tekrar sallanıp sonra da tekrar çöktüklerini görmelerine rağmen, devirdikleri eski temel direklerini defalarca yeniden diktiler. “En bilindik hakikatler”in yerini en korkunç hatalar aldı ve bu öğretilerin hataları, eski hakikatler adına yeni bir kanıt sunmaz ya da yeni bir temel direği dikmez. Siyasal alanda onarım asla yeni bir temelini yerini tutmaz; olsa olsa adına devrim denilen yeni bir temel atma teşebbüsü başarısız olduğunda kaçınılmaz hale gelen bir acil durum önlemi olabilir. Ama bu tür bir olay silsilesinde, özellikle de böylesine uzun zaman dilimlerine yayıldığında, insanların dünyaya ve kamusal alanın bütün cepheelerine duydukları güvensizliğin adım adım büyümesi kaçınılmaz olur. Zira kamu düzeninin defalarca onarılan bu payandalarının kırılmalığı kaçınılmaz olarak her çöküşten sonra daha da göze görünür bir hal alır; öyle ki, kamu düzeni en sonunda insanların, artık içten içe inanan pek az kişinin kaldığı “en bilindik hakikatleri” izahtan vareste tutmalarına dayanır hale gelir.

II

Tarih, kamusal alanın karartıldığı ve dünyanın, insanlar siyasetten yaşamsal çıkarlarına ve kişisel özgürlüklerine gereken özenin gösterilmesinden başka bir şey talep etmeyi bırakacakları kadar, belirsizleştiği pek çok karanlık zamana şahit oldu. Bu tip zamanlarda yaşamış ve bu şartların şekillendirmiş olduğu kişiler, muhtemelen hep dünyayı ve kamusal alanı küçümseme, mümkün olduğunca göz ardı etme, hatta diğer insanlarla uzlaşıya varmak için –sanki dünya, insanların kendilerini arkasına gizleyebilecekleri bir perdeden iba-